

Ристо ПОПЛАЗАРОВ

ПРИЛОГ КОН БОРБИТЕ НА ВНАТРЕШНАТА МАКЕДОНСКА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОТИВ ГОЛЕМО- БУГАРСКАТА ПОЛИТИКА ВО МАКЕДОНИЈА

Меѓу ретките документи од првите години на Организацијата спаѓа книшката на Петар Поп Арсов, објавена со неговиот псевдоним Вардарски, Стамболовштината во Македонија и нејзините претставители, тајно печатена во 1894 година во Софија, а како да била издадена во Виена¹⁾. Според пишувањето на еден од основачите на Македонската револуционерна организација (МРО)²⁾, Иван Хаџи Николов, таа била напишана по решение на ЦК на МРО и како таква претставува таен, но официјален и значаен документ со програмски карактер. Во брошурата се изнесени програмски, антирежимски ставови против бугарскиот диктатор Стефан Стамболов, и погледи за македонската самостојност, за независноста на општините и за Егзархијата. Некои, директно или индиректно се прашуваат каква врска има сето тоа со дејноста на МРО? Има врска и тоа мошне значајна.

Еве како почнале работите.

Во тие години кога се правеле подготовки за создавање и кога се формирала МРО, антиегзархиското движење било раширено и засилено скоро во сите македонски градови. Во тоа антиегзархиско движење — пишува Ѓ. Петров — „немаше властика и повиден егзархиски учител да не биде изложен на навреди и прогонства од населението. Ова движење се совпаѓа со

¹⁾ Вардарски, Стамболовштината в Македония и нейните претставители, Визна, Печатница на Бр. Попеви, 1894, стр. 64.

²⁾ Во почетниот период Организацијата се нарекувала МРО, потоа ТМОРО, а подоцна ВМОРО. За тоа в.: Историја на македонскиот народ, кн. 2, Скопје, 1969, стр. 162 и др.; Хр. Андонов-Полјански, Македонското национално-ослободително движење до Илинденското востание — зборник Југословенски народи пред први светски рат, Београд, 1967, стр. 11 и др.

појавата на таканаречениот, од некои, македонски „сепаратизам“, изразен преку списанието „Лоза“ во Софија, раководено од (Петар Поп) Арсов, (Горѓи) Баласчев, (Иван) Хаџи Николов и др. Кружокот „Лоза“ и денес претендира дека ова движење во Македонија е резултат на неговата агитација. Ова исто „сепаратистичко“ движење се појави меѓу учителите во гимназијата во Солун. Споменатото движење... го толкувам како прв чекор кон самостојност во земјата... Тоа неосетно се прероди во револуционерно движење. Во почетокот во револуционерното дело неосетно, први и главно учествуваа истите луѓе што ја водеа борбата против Егзархијата³⁾. За антиегзархиското движење во таа смисла пишуваат: Хр. Татарчев, Иван Хаџи Николов и др.

Пишувањето на Г. Петров и на други го потврдува мислењето на Иван Хаџи Николов за формирањето на ВМРО врз ослободителни и антиегзархиски позиции и го објаснува издавањето на книшката на Вардарски. По предлог на Иван Хаџи Николов, основачите на МРО⁴⁾, на својата седница, одржана во јануари 1894 година во Солун решиле во Организацијата да се примаат учители и други луѓе, кои биле антиегзархиски расположени. На истиот состанок се задолжил П. Поп Арсов да ја напише брошурата „Стамболовштината во Македонија...“. Брошурата ја отпечатил тајно, летото 1894 година Иван Хаџи Николов во Софија. Таа била испратена во Солун, од каде што ЦК на МРО ја дистрибуира низ цела Македонија. „Резултатот од брошурата бил поттикнувачки. Многу од учителите го делеле нашето гледиште и тие биле посветувани во револуционерното дело и биле покрстувани“⁵⁾, т.е. зачленувани во МРО.

Антиегзархискиот и општо антистамболовскиот карактер на брошурата на Вардарски, „Стамболовштината во Македонија...“, е уште еден непобитен аргумент дека таа ги изразува пред сè ставовите на основачите на МРО, на голем број учители и на многу други Македонци. Можеби е чудно што во брошурата никаде не се зборува отворено за Организацијата како МРО и сл., ниту за нејзините основачи, но сепак нешто се дава на знаење. Во неа речиси секогаш Вардарски истапува од името на некого: „ние“ (основачите), учителите, интелигенцијата, „сепаратистите“, општините. Во едно попрецизно, но кратко дефинирање на „сепаратизмот“, се нагласува дека тој претставува млада партија⁶⁾, под која се крие Организацијата. Поради бу-

³⁾ Г. Петров, Спомени, София, 1927, стр. 11—12.

⁴⁾ Даме Груев од Смилево — главен иницијатор, Петар Поп Арсов од Велес, Иван Хаџи Николов од Кукуш, Христо Татарџиев од Ресен, Антон Димитров од Солунско и Христо Батанчиев од Гуменџе — Ениџевардарско.

⁵⁾ Из записките на Ив. Хаджи Николов, — Борбите в Македонија и Одринско 1878—1912, София, 1982, стр. 95—96.

⁶⁾ Таа партија, Вардарски, н.д., стр. 41, ја наречува „млада бугаромакедонска партија“, но во повеќе случаи се одделуваат Македонија и Македонците како нешто посебно од Бугарија и Бугарите.

гарските владини прогонства и османлиската тиранија, основачите на МРО биле принудени да дејствуваат тајно, да тактизираат, да прикриваат... Се разбира, тие имале минимално искуство, нецелосна решителност и ограничено познавање на условите за развој на Организацијата и општо на македонското национално-ослободително движење. Затоа тие не настапиле во брошурата отворено.

Поврзаноста меѓу „кружокот Лоза“, односно Младата македонска книжевна дружина (ММКД), нејзината и општата македонска национална дејност, наречена и македонски „сепаратизам“, меѓу антиегзархиското движење и антистамболовщината и МРО, односно ТМОРО е видлива. Таа произлегува и од пишувањето (в. изнесениот цитат) на Ѓ. Петров и др., и од фактот што меѓу основачите на ММКД и ТМОРО биле Д. Груев, П. Поп Арсов, И. Хаџи Николов и др. Тие биле прогонувани од режимот на Стамболов, од Егзархијата и нивните луѓе во Македонија. Таканареченото „сепаратистичко“ и револуционерно движење било јако во Солун — меѓу учителите и граѓанството. Затоа во брошурата на Вардарски е посветено значајно место на борбите во Солун, каде што се наоѓале и се собирале повеќето главатари на Егзархијата и стамболовщината.

По изнесеното можат полесно да се сфатат ставовите на Вардарски. Повеќе негови поинтересни и позначајни ставови, согледувања и коментари ќе изнесеме подоцна. За поголема автентичност почесто ќе се служиме со нивно цитирање.

Антирежимските ставови на П. Поп Арсов — Вардарски против владеењето на диктаторот Стефан Стамболов се изразени во најостра форма, со подсмев и иронија. Тој наведува дека странските весници, особено австриските и англиските, го величеле Стамболов со штедри пофалби како „бугарски Бизмарк“, „балкански Крипси“ и со други „ласкави епитети за честољубивиот бугарски Нерон“, „дивниот Стамболов“. „Тиранинот“, „безумниот“, „Стамболов“, „тој блудник, кој се подигра со честа, животите и имотите на своите сонародници (с’отечественици) во кнежеството (Бугарија), посака да го направи исто и со нас Македонците во сопствената наша татковина, Македонија“⁷⁾. Вардарски, од името на своите истомисленици, односно Организацијата, го осудува Стамболов и стамболовщината во Македонија и бара тие да бидат осудени и од бугарскиот народ и особено од Македонците. Треба да се истакне дека Вардарски и Организацијата прават разлика (во изнесениот цитат и на друго место) меѓу Стамболов, неговите сонародници и Бугарија на една страна и Македонците и Македонија — како наша татковина, од друга. Тоа е во склад со мислењата и изјавите на ММКД

⁷⁾ Вардарски, н.д., стр. 4;

и нејзиното списание „Лоза“, на т.н.⁸⁾ македонски сепаратисти и др. Тие, покрај останатото, во своите програми и дејност не го вклучуваат Одринско. Тоа се приклучува во Организацијата подоцна.

Изнесената осуда и барањето за осудување се однесува и на носителите на политиката на Стамболов, односно стамболовштината во Македонија. Од пишувањето на Вардарски произлегува дека стамболовштина значи мешање и посегание на бугарската држава во Македонија и во нејзините работи, во нашата сопствена татковина, рушење на самостојноста на општините и воопшто на македонската самобитност. Како носители на стамболовштината Вардарски пред сè ги именувал и напаѓал: верниот слуга на Стамболовската влада — Лазаров, управувач на Училишното одделение на Егзархијата во Цариград, инспекторот Васил К’нчов, владиката Максим, директорите на бугарските егзархиски гимназии: Наследников, Серафов, Х. Иванов, Рачев и др., повеќето Бугари⁹⁾. Тие раководеле со малубројната т.н. егзархиска партија, која по формирањето на Организацијата дејствувала и како антиреволуционерна сила.

За тие луѓе и за нивните дела, Вардарски дава образложени карактеристики, нарекувајќи ги „докајска орда“. „Лазаров станува во полна смисла на зборот господар на (Учителскиот) оддел и дава полн простор на лукави инспектори, предавници, директори и развратни учители, кои создадоа цела епоха и ќе останат општопознати во нашата земја со своите интриги, предавства, безаконија и разврат...“.

Меѓу нив посебно се истакнал со свои сомисленици, наречени во брошурата „шајка“, „емигрантот К’нчов“¹⁰⁾. Васил К’нчов, Бугарин, како верен човек на Лазаров и Стамболовскиот режим, на највулгарен начин ги напаѓал и навредувал македонските учители — „сепаратисти“, членови и приврзаници на Организацијата. Овие остри карактеристики сведочат за голем судир, кој траел пред и по формирањето на Организацијата и имал општ карактер. Изнесените ставови не биле само ставови на П. Поп Арсов — Вардарски, туку и на Организацијата, односно на нејзините раководители. За тоа сведочи и еден таен конзулски извештај, во кој се споменуваат истите зборови (предавници, шпиони и др.)¹¹⁾.

⁸⁾ За ова прашање в.: Р. Поплазаров, Младата мак. книжевна дружина и нејзиното слободарско-револуционерно значење, „Разглед“, XXII, бр. 5 (1981), стр. 393—401 и др.

⁹⁾ Вардарски, н.д., стр. 4—5;

¹⁰⁾ Вардарски, н.д., стр. 8, 9, 10;

¹¹⁾ ЦДИА, ф. 134. оп. 1, а.с. 374, л. 1, според К. Пандев, Национално-ослободителното движење во Македонија и Одринско, София, 1979, стр. 73.

Лазаров, К'нчов... и нивните споменати и други сомисленици, Вардарски ги нарекува Џингиз-ханова орда. „Ние ја нарекуваме Лазаровската партија' Џингиз-ханова орда... поради средствата со кои ордата се служеше и служи во сите свои дејствија за спроведувањето на Лазаровштината“, односно стамболовштината. Во тоа најмногу му помагал на Лазаров „познатиот слатко-дуно-итро-лукав инспектор К'нчов, најголемиот македонофоб, кој не еднаш ја навредил честољубивоста на Македонецот со фразите: „ние ве храниме“ и сл.“ Таа орда, „таа збирштина од семожни крајни и нечесни елементи требаше да се впушти во борба за да придобие одметници меѓу граѓаните и егзархиските чиновници, да ги заграби училиштата во Македонија и со тоа да служи на Стамболовата експлоататорска мисла“.

Борбата за самостојност на македонските општини и училишта и воопшто борбата против стамболовштината имала пошироко и подлабоко значење. Тоа може да се насети и од следното: „Секој кој не го одобрува новиот курс на учебното дело во Македонија, треба да ја наведне главата пред таа хунска наезда на среќните синови на балканската Прусија (Бугарија)... Ајде да видиме што ќе стане: Србија — пиемонт балкански, Бугарија — балканска Прусија, Македонците... „сепаратисти“!... Радувајте се наследници на пророкот!...“¹²⁾ (Трите точки се од оригиналот — забелешка моја). Во наведените цитати и на друго место со изнесената карактеристика се прави разлика меѓу Бугарија, Србија и Македонците.

Училишниот оддел на Егзархијата во Цариград, Вардарски го карактеризира како стамболовски — диктаторски и како езуитски орган. Тој дејствувал во Македонија со сите насилствени и други средства за постигнување на денационализаторски и потчинувачки цели. Училишниот оддел, кој управувал со училиштата во Македонија, бил „еден чисто северно-бугарски езуитски оддел со познатата задача која во почетокот на оваа брошура¹³⁾ — задача, која што ја содржи уште и тенденцијата во Македонија да се создадат Бугари!“ Тоа произлегувало од основната задача на Училишниот оддел. Врз таа база бесно се прогонувале „личните непријатели, или принципиелните противници, кои ги поставуваа повисоко интересите на својата родна земја (Македонија), и затоа беа наречени со гласното име — сепаратисти“¹⁴⁾.

Во јануари 1894 година водачите на Училишниот оддел: Михаил Сарафов, Васил К'нчов, Георги Наследников, Христо Ганов и Андреј Тошев се состанале во Солун и се договориле да

¹²⁾ Вардарски, н.д., стр. 13.

¹³⁾ Оваа задача не е најинтересна за нашето излагање. Вардарски, н.д., стр. 5.

¹⁴⁾ Исто, стр. 26.

преземаат акции против нивните противници, од кои повеќето биле раководители и членови на Организацијата. На солунското советување „се предлагало да се преземаат сите дозволени и недозволени мерки против противниците на Учителскиот оддел и стамболовщината, таканаречените „сепаратисти““. „Силни се тие, треба да се преземаат мерки“ — изјавил В. К'нчов¹⁵⁾.

И еве, покрај другото, што прават тие. В. К'нчов оди во Скопје и ровари против владиката Теодосиј и „се служи со полицијата за смирување на разбунтуваните ученици и го затвора IV-от клас. Во Битола Наследников го исклучува целиот IV-ти клас...“, презема мерки против учителот Т. Доревски, инспекторот Н. Наумов, докторот Робев, против мнозина граѓани и ученици, кои биле ставени во битолските зандани. Слични работи прави М. Сарафов во Солун.

За злоделата на Наследников пишуваат и „Глас македонски“. Тоа пишување Наследников му го припишал на Доревски и Наумов и го предал весникот на османлиската полиција¹⁶⁾.

Споменатите и други злодела Вардарски ги карактеризира како битолско предавство и додава: „Цел свет кај нас (во Македонија), па и Егзархијата знае, дека Наследников и неговата компанија се предавници...“. Ним имено, на Наследников, К'нчов и др. им се припишува: „строгото варварско казнување на IV-то класниците во Битола, Скопје, Серес со исклучување без сериозни причини...“, употребата на османлиската полиција во споменатите акции и др. Во брошурата се истакнува дека тие злодела биле резултат на солунското советување на споменатите раководители, зад кои стоеле Егзархијата и софиските владеечки кругови.

Нив и другите прогонувани Македонци, основачите на Организацијата, преку брошурата на — П. Поп Арсов-Вардарски, ги заштитуваат, а ги осудуваат нивните прогонувачи. Меѓу страдалниците биле најчесто македонските „сепаратисти“. Нив луѓето на Стамболов ги прогонувале „согласно езуитскиот принцип — преку турските власти...“ во Македонија, а во Бугарија ги праќале во интернација во зафрлени места. Но и во Серес и во други места биле испраќани „сепаратистите“ на интернација¹⁷⁾.

Политиката и акциите на Стамболов и на Егзархијата, односно на нејзиниот Училишен оддел, имале разни последици и предизвикале отпор кај македонскиот народ. Младинците, односно повозрасните ученици од гимназиите во Солун, Битола Скопје и Серес се истакнувале со своите антиегзархиски бунтови¹⁸⁾. Раководителите на Организацијата од почетокот ги бра-

¹⁵⁾ Исто, стр. 28, 27, 31.

¹⁶⁾ Исто, стр. 28, 29, 31.

¹⁷⁾ Исто, стр. 29—30.

¹⁸⁾ Исто, стр. 32—33.

неле нивните интереси и работеле меѓу нив. Од редовите на таа бунтовна младина, најчесто произлегувале окружните, околиските и месните раководители и војводи на македонското национално-ослободително дело. Имајќи го предвид тоа, разбирлива е одбраната на Вардарски на таа младина која станала интелегентната сила на Организацијата.

Вардарски го зема во заштита и прогонуваниот Теодосиј — митрополит на Скопската епархија. Од акцијата на стамболовштината во Скопје ќе излезе на видело „едно големо петно врз челото на блажениот Егзарх: историјата на високо-просветениот Теодосиј уште е темна за нас, но за неговото Блаженство (Егзархот), ни се чини, ќе испадне и непожелна...“¹⁹⁾.

Предвидувањата се исполниле. Стамболовштината — Егзархијата го прогонувала и го интернирала митрополитот Теодосиј затоа што и тој како „сепаратист“ се борел за самостојна македонска црква. Тоа покажува дека основачите на Организацијата биле заинтересирани и за ова прашање.

Организацијата преку брошурата на Вардарски ја брани општината и гимназиската младина во Солун и ги напаѓа узурпаторите на нивната самостојност и право. Тоа е разбирливо (некои се чудат зошто тоа станува) кога се има предвид дека — П. Поп Арсов-Вардарски, Ив. Хаџи Николов и др., како учители на гимназијата ги познавале луѓето и приликите во Солун, биле прогонувани како македонски „сепаратисти“, таму нашле значајни човечки и материјални сили и средства за успешниот развој на Организацијата и сл. Уште поважно е што се поаѓа од конкретните прилики во Солун и се воопштуваат работите на ниво на Македонија. Еве како тоа изгледало конкретно и аргументирано. Директорот на егзархиската гимназија Михаил Сарафов, бивш бугарски министер, се трудел да ги потчини на својот диктат општината и сите други фактори, но тие давале јак отпор. Во 1894 година работите во Солун станале уште позамешани — „граѓаните почнаа и да се подигнуваат со „бившиот министер“; тешко е бај Сарафов, кога човек веднаш падне морално пред очите на луѓето, нели? И Ве уверуваше — пишува Вардарски од името на основачите на Организацијата — дека таквата положба на сите твои земјаци (соотечественици) ќе продолжи, кои доаѓаат во Македонија со претензии: „да создаваат Бугари“, „да ја култивираат земјата“, да заповедаат во сè, како што сакате Вие да правите во Солун... Уште потешка ќе стане положбата и на вашето началство... Зошто ние Македонците, баш ништо немаме, ништо не добиваме поради слепата доверба кон своите божемни браќа и нема што да изгубиме“²⁰⁾.

¹⁹⁾ Исто, стр. 32.

²⁰⁾ Исто, стр. 34.

Стамболовщината во Солун и пред сè во Солунската гимназија се спроведувала со посебна настојчивост од 1888 година, кога за директор бил назначен Н. А. Начов. Од неговото време „солунските учители се поделија на северњаци и Македонци, а во К'нчово време²¹⁾ Македонците беа свечено крстени со името **сепаратисти**...“ и тоа од органот на бугарската влада, весникот „Свобода“ и од други фактори. Како „сепаратисти“ тие биле прогонувани од Солун и заменети со „оддани на Сарафов северњаци“ — учители, добро плаќани (со по 500—620 наполеони) за поревносно да ги спроведуваат поставените задачи.

Солунската гимназија (во 1894 година) се наоѓала во рацете на северњациите (Бугарите). „Тука (во Солунската гимназија) колат и бесат Сарафов и неговата компанија, толку повеќе што вашето началство ги презема сите мерки Македонците-учители да бидат од тие, кои во кнежевството (Бугарија) ги нарекуваат меурџии...“, т.е. тие кои со потплатување се нарекувале Бугари (велејќи: „ќе ми дадеш пари ќе се претставувам за Бугарин“).

„Тешка е положбата на Македонците-учители во Солунската гимназија!“ — констатира Вардарски и изнесува повеќе податоци за тоа²²⁾. Македонците учители и други, кога влегувале во гимназијата се чувствуваа како во „турска канцеларија“, каде што требало добро да се помислат и да ги бројат зборовите — „инаку биваат прогласувани за сепаратисти“ и изгонувани од работа. Учителите се делеле на: привилегирани — северњациите, „благоразумни“ и „сепаратисти“. Привилегираните северњаци, како „пионери на бугарската идеја“ и како луѓе на Стамболов, Лазаров, Сарафов..., „шпионирајќи го овој или оној од нивните јавни или тајни противници, — се господари со Солунската гимназија, а се слободни секојдневно да фрлат по некоја навреда на адреса на Македонците: „ние ве раниме, рани куче да те лае...“²³⁾. Слична била положбата и во останатите гимназии. Тие биле следени и казнувани за најмали престапи.

Организацијата, знаејќи дека учителите најчесто раководеле со нејзините месни и други комитети, преку бршчурата на Вардарски, ги бранела нивните ставови и интереси. Меѓу другото за нив се констатира: „месните учители, како најзаинтересирани, не можејќи да гледаат како вчерашните браќа, денес се поигруваат со судбината на нашата татковина, целосно го искажаа својот протест против постапките на одделот“ на Лазаров, неговите големи неправди, растурањето на општините.

²¹⁾ Васил К'нчов во Солунската гимназија бил учител од 1888/89 до 1890/91 и во 1893/94 година. Г. Кандиларов, Блгарските гимназии и основни училишта в Солун, София, 1930, стр. 82.

²²⁾ Вардарски, н.д., стр. 35.

²³⁾ Исто, стр. 36, 37, 38.

Сударот со Лазаров и со другите егзархиски водачи бил најостар во Солун. „Поради таа причина учителите — Македонци во Солунската гимназија, кои го осудуваа поведението на Учителскиот оддел беа прогласени од К'нчов за сепаратисти (отцепници) и на тој начин беа преместени од Солун, зашто тие требаше да поднесат оставки и тоа го направија“²⁴⁾. К'нчов го правел тоа како гласноговорник на Лазаров, а двајцата и нивните сомисленици биле луѓе на владата на Стамболов. Меѓу учителите на Солунската гимназија кои биле принудени да поднесат оставки биле: Цонев, Хаџи Николов, Баласчев, Мишев, Ѓакол Никадим и други, а пред тоа Трајко Китанчев и др. Тие биле заменети од 10 нови учители скоро сите бивши ученици на Лазаров²⁵⁾.

Противници на стамболовштината, која се спроведувала во Македонија и по паѓањето на Стамболов (на 18. V. 1894 г.), биле сите македонски интелектуалци и други, наречени „сепаратисти“, чиј „сепаратизам“ (според едно ублажено искажување на Вардарски) се состоел во тоа, што тие претставувале младата македонска **партија**, која ги заштитувала самоуправувањето и старите права на нашите општини. Тие права ги узурпирала Егзархијата и нејзините споменати и други луѓе. Затоа, младата партија, под која се крие Македонската револуционерна организација, им објавува на таквите узурпатори борба: „На помош сите чесни Македонци! Дојдете да ги спасиме општините во Македонија коишто умираат и со тоа сакаат (узурпаторите) да нè претворат во мртов труп за да си играат со нас како што сакаат тие, божеме наши браќа!...“²⁶⁾

Отпорот против Егзархијата, која била орган на софиските влади, произлегувал од суштината на работите. Затоа се дава и следното објаснување, односно образложение: „Нашите вековни господари (османлиите) никогаш не го губале нашето општинско самоуправување — во општината нашиот народ бил слободен, иако под грчки владици, да размислува за издржувањето и уредувањето на училиштата, црквите, манастирите и на други народни-општествени прашања; тука, во тоа свето гнездо, народот се воспитувал на општественост, на хуманизам, давајќи му на својот дух повозвишен полет, престанувајќи да се грижи само за личниот материјален живот; тука во тој единствен наш парламент, се зајакнувал и чувал стариот словенски демократски дух на нашиот народ — основата на патријархалното словенско веќе“.

По ваквото образложување, Вардарски, односно младата партија, со право ја напаѓа Егзархијата (индиректно) како по-

²⁴⁾ Исто, стр. 13—14.

²⁵⁾ Исто, стр. 15, 17, 57.

²⁶⁾ Исто, стр. 41, 43, 44.

големо зло од угнетувањето на османските господари и грчките владици. При тоа истакнува дека тоа се прави и со нашите национални и човечки права, односно со македонската самобитност. „А имено таа наша Општина — единствената народна институција, која ја зачувала нашата национална и човечка физиономија во текот на петстотингодишниот период, Егзархијата ги употребува сите средства да ја претвори во нула, да ја задуши, да го задуши народниот дух!!! Може ли да има поголемо злосторство од тоа?“ Акциите за уништувањето на самостојноста на општините, натурањето на секаквите, споменати владици, директори и други, Вардарски правилно ги карактеризира и како „бугарска пропаганда!... Ха, бугарска пропаганда!“ (Подвлечено во оригиналот)²⁷⁾.

Егзархијата, како што е познато, била еден од главните органи на бугарската пропаганда. За средствата со кои се служела, Вардарски ја дава следната карактеристика: Базата „на егзархискиот монархиски режим се сите средства што ги „оправдуваат нејзините цели“: лагата, игротата, лицемерноста, интригата, подлоста, безобразноста, злобата, предавништвото, грубоста и др., коишто ја рисуваат верната психолошка картина на Егзархијата со двата свои оддели“.

Тој ја споменува нејзината дејност од околу 1880 година и заклучува дека егзархиското монархистичко управување постепено се претворило во цел систем. Тоа управување „во најново време, со испраќањето на владиците и наложувањето на Лазаров се видоизмени во диктатура“, која била слична на диктатурата на Стамболов, кој ги прогонувал Македонците со сите средства²⁸⁾.

Егзархијата против Македонците спроведувала убиствен режим. Таа во најважните служби назначувала Бугари од Кнежевството: владици, архимандрити, директори, инспектори, главни учители, деловодители, редактори и др., „а ги гони од егзархиските служби свесните Македонци...“²⁹⁾ и ги изгонува од Македонија во странство, најчесто во кнежевството Бугарија, каде „најчесто се принудени да ги забораваат интересите на својата татковина. Егзархијата совршено свесно се стреми да го убие секое посамостојно движење кај нас, да ја одземе секоја можност Македонецот да се занимава со повозвишени општествени прашања..., да не окова во жлезата за да не игра како мечка и да не види таму, од каде добива голем бакшиш (мито)³⁰⁾“. Тука и на друго место, се алудира на Стамболовската подмитена тур-

²⁷⁾ Исто, стр. 47—48, 49.

²⁸⁾ Исто, стр. 51, 52.

²⁹⁾ Вардарски го употребува и терминот „македонски Бугари“.

³⁰⁾ Вардарски, н.д., стр. 54—55.

кофилска политика од која произлегувале прогонствата против Македонците, кои се залагале за ослободителна борба и др.

Вардарски, осудувајќи ги злоделата на Егзархијата и нејзиниот поглавар — егзархот, го срамнува со претседателот на бугарската влада Стефан Стамболов и заклучува дека „разликата меѓу егзархот Јосиф и тиранинот Стамболов е само во расото и калимавката“³¹⁾.

Егзархијата со својот Училишен и со другиот оддел работела да им го одземе на нашите општини полето за работа (училиштата и др.), нивното самоуправување и старите права, и така да ги умртини, да ги убие. Според монархиските принципи на егзархиската политика, односно на стамболовщината, „општините, и нивните избирачи, т.е. народот, членовите на комисиите и учителите се претвораат во мечки, кои ќе бидат разигрувани од Егзархијата преку нејзините владици, архимандрити, директори и инспектори...“, кои сите се од кнежевството Бугарија³²⁾.

Изнесените и други акции на Егзархијата, како што е познато, предизвикале отпор кај македонскиот народ, кој Организацијата го прифатила и го подигнала на повисоко ниво. Во врска со тоа Вардарски констатира дека без оглед на прогонствата против многу подостојни синови, „... во Македонија сепак се наоѓаат луѓе кои не ќе ја остават Егзархијата да си игра со цел еден народ според нејзин кеф“.

Меѓу тие луѓе кои давале отпор спаѓале многу членови и раководители на Организацијата. Според Вардарски меѓу тие сили спаѓала и македонската интелигенција, која била „длабоко убедена дека Егзархијата со својот средновековен режим спаѓа во пекелот“³³⁾.

Организацијата во почетните и во наредните години водела борба против Егзархијата, односно егзархиштината, како против антиреволуционерна сила. Затоа во еден бугарски дипломатски извештај Организацијата е окарактеризирана како „крајно либерална и противегзархиска партија“³⁴⁾. Врз таквата ориентација на Организацијата влијаеле повеќе фактори: Македонскиот „сепаратизам“, антиреволуционерниот карактер на егзархиштината и воопшто на стамболовщината, наклонетоста на некои од водачите кон социјализмот и марксистичкиот материјализам и друго³⁵⁾.

³¹⁾ Исто, стр. 39—40.

³²⁾ Исто, стр. 41, 43, 49.

³³⁾ Исто, стр. 57—58.

³⁴⁾ ЦДИА, ф. 176, оп. 1, а.е. 1075, л. 14, според К. Пандев, н.д., стр. 74.

³⁵⁾ Вардарски, н.д., стр. 59. Тука стои: „Пред нас стои дилемата: Да станеме луѓе или да тргнеме со посмели чекори по патот на еврејскиот материјализам.“

Борбата на Организацијата против егзархиштината, односно стамболовштината се изострила во наредните години зошто егзархиските раководители отворено воделе антиреволуционерна пропаганда. Директорот на егзархиската гимназија Михаил Сарафов, бивш софиски министер, проповедал: „Ништо да не се презема против Турците, засилување на Егзархијата, борба со унијатите“ итн. Друг нивни пропагандист и претседател на антиреволуционерното т.н. „Братство“ Борис Сарафов го открил Даме Груев како работи меѓу учениците на Солунската гимназија³⁶⁾. Трет — Коне Самарџиев, кого Вардарски исто го напаѓа-водел антиреволуционерна пропаганда. Во Костурско и во други места, спротиставувајќи се на Организацијата, тој зборувал: „Тие убави села ќе бидат упропастени, крепете ги црквите и училиштата. Бугарија има 200.000 штикови и со нив ќе се ослободи Македонија“³⁷⁾.

Од изнесеното се гледа дека антиреволуционерната пропаганда и дејност на егзархиштината претставувала голем непријател за Организацијата и за македонското национално-ослободително движење. Затоа Вардарски пишувал против стамболовштината и против егзархиштината.

Risto POPLAZAROV

THE STRUGGLE OF THE INTERNAL MACEDONIAN REVOLUTIONARY ORGANISATION AGAINST THE GREAT BULGARIAN POLICY IN MACEDONIA

S u m m a r y

The great Bulgarian policy in Macedonia was systematically carried out by the government of Stefan Stambolov. His attitude meant interference of the Bulgarian state in Macedonia, in its internal affairs, leading towards failure of the Macedonian communities and Macedonian independence. The Exarchate was one of the main Bulgarian organs for propagande which was tending to realise the great Bulgarian aims and interests and to prevent every independent movement in Macedonia. With its schooling and other sections it carried out a pressure over the communities in order to take over the schools and to destroy their old rights and self-management.

³⁶⁾ Спомени на Д. Груев, Б. Сарафов и Ив. Гарванов, София, 1927, стр. 111.

³⁷⁾ Спомени на Г. Петров, София, 1927, стр. 25—26.

The pressure and actions of Stambolov and the Exarchate caused a resistance with the Macedonian people. The Macedonian intellectuals were against the attitude of Stambolov and other „separatists“, who represented a young Macedonian party. The resistance against the Exarchate, which was an organ of the Sofia authorities, was accepted by the Organisation and arised to a higher level. The revolutionary organisation at the beginning and the next years was leading a struggle against the Exarchate. Over such an orientation of the Organisation influenced more factors: The Macedonian „separatism“, the anti-macedonian and anti-revolutionary character of the Exarchate and generally to the Stambolov's attitude as well as the loyalty of some leaders of the Revolutionary organisation towards the socialism and marxistic materialism.

Among the rare documents from the first years of the Organisation in which was effected the anti-Exarchate's and the struggle against the great Bulgarian propaganda, belongs the book of Petar Pop Arsov published under the pseudonym of Vardarski, in 1894, The Stambolov's Attitude in Macedonia, written according to the solution of the CC of MRO.